

Sünnete Uymanın Engelleri,

Yard. Doç. Dr. Aynur URALER,

İzmir: Yeni Akademi Yayınları 2007,

208 sayfa

Kur'ân ve onun hayata tatbik edilmiş hâli olan sünnetin şekillendirdiği kimlikten tedricen uzaklaşan günümüz Müslüman toplumunun bu temel sorununa yönelik yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. İlmî kaygıları öne çıkararak hazırlanmış önemli tespitler içeren *Sünnete Uymanın Engelleri* (İzmir 2007) adlı eser de, konuya tahsis edilmiş mühim bir çalışma hüviyetindedir. Yaratılışından günümüze, buhranlı dönemlerinden ancak peygamberler aracılığı ile gönderilmiş ilâhî burhanlara sarılarak kurtulabilen insanlığın bugün de yeniden ilâhî iradeye ahdini tazelemesi gerekmektedir. Dolayısıyla, günümüzde de, bu yegâne çıkış yolunun işlevini görebilmesi için öncelikle insanları/toplumunu bu yola ulaştırmaktan alıkoyan engellerin akademik bir şekilde tespitinin yapılması gerekmektedir. Zira sorunun kaynağına yönelik yapılacak doğru tespitler, sağlıklı çözüm yollarını da beraberinde getirecektir.

Sünnete uymanın zaruretini *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık* (İstanbul: Işık Yayınları 2001) adlı eserinde sahâbe örneğinden hareketle ortaya koyan Uraler, söz konusu çalışmasının bir mütemmimi olarak hazırladığı *Sünnete Uymanın Engelleri*'ni Şubat 2007'de okurlarına sundu. Eserin ana başlıklarını Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahih*'inin 'Kitâba ve Sünnete Bağlılık/el-İtisâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne' bölümündeki ilgili konulardan hareketle oluşturulan yazar, konuyu dörder alt bölümden oluşan 'ferdî engeller' ve 'sosyal engeller' üst başlıklarıyla işlemektedir.

Eserin girişinde, önce sosyal hayatta değişimin kaçınılmazlığına işaret edilmiş, ne var ki, dinin temel değer olma vasfı dolayısıyla, değişimden korunması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca yazar, bu kısımda ele alacağı engellerin temellerine de geniş bir şekilde değinerek, bu temellerin kişiler, ilim adamları ve toplumdaki anlayışlarla ilgili yönlerine dikkat çekmiştir.

Batı'daki yenilikçi düşüncenin etkisi ile İslâm dünyasını her alanda dönüştürmenin zorunluluğu ve ilerleme fikrinin tartışma kabul etmeyen bir mevkiye

çıkartıldığına değinen yazar, dinî konuların da bu alana dâhil edilmek istenmesi ile bundan en çok zarar görenin sünnet olduğu tespitinde bulunmuş, İslâm'ın istikrar ve değişimi bir arada bulunduran bir inanç sistemi olduğunun dikkatlerden kaçırıldığına, değişme ve ilerleme ifade eden her şeyin gerçekten doğru veya iyi olup olmadığının yeterince tartışılmadığına işaret etmiştir. Oysa İslâm'ın her değişmeyi gelişme kabul etmediğini, öncelikle yapılması gereken öncelikli işin 'değişim' ile 'kurallardan sapma' arasındaki farkın iyi tefrik edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (s. 14). İslâmî kimliğe mensubiyet, belirli esasları vazgeçilmez biçimde savunmayı ve uygulamayı zorunlu kılar ki, bu esasların başında dinin temel kaynaklarından biri olan Hz. Peygamber'in İslâm'ı yaşayış şeklinin içselleştirilmesi gelmektedir. Zira onun örnekliğiyle şekillenmiş din yorumu ile bir kültür meydana gelmiş ve bu kültür Müslüman toplumlara müşterek bir kimlik kazandırmıştır. Cehâlet asrını saâdet asrına çeviren, insanlığa sunulmuş bu son ilâhî reçetenin günümüzde de aynı işlevi görebilmesi ona uymaya, sahip çıkmaya ve onun aslını muhafaza etmeye bağlıdır. İnsanlığın gidişatına yapılan ilâhî müdahaleler sadece bu dünyada değil, dâr-ı bekâda da huzur ve mutluluk getirecek olması sebebiyle konu daha da önem kazanmaktadır.

Sünnete uymanın ferdî engellerinin ele alındığı birinci bölümde ilk olarak *nefs/hevâ* ele alınmıştır. Çalışmada, Kur'ân'daki kullanılışından örnekler verilerek tanımlanmaya çalışılan nefs/hevânın İslâm düşünce ekolleri tarafından nasıl algılandığı da ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. İnsanın inanç ve davranışlarını peygamberlerce tebliğ edilen ilâhî buyruklara dayandırmaksızın sadece kendi his ve heveslerine göre düzenlemeye kalkışması dini tahrife götüreceği için dinî meselelerde nefs/hevânın öne geçirilmesi yasaklanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v.); "*Hevâsı (duyguları) benim getirdiğime uymadıkça hiçbiriniz (olgun) mü'min olamaz*" hadisi de hevânın dinî meselelerde ciddi bir engel olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yazar, İslâm düşünce geleneğinde istidlâlde keyfi davranan, şer'î delilleri kaynak göstermede keyfi davranıp; isteğini alıp, beğenmediklerini almayanlara da hevâ ehli anlamında *ehlül-ehvâ ve'l-bida'* denildiğine işaret etmiş ve en geniş anlamıyla hevâyı Kitâb ve Sünnet verilerine yabancı her duygu ve anlayış olarak tanımlamıştır (s. 39).

Çalışmada, nasslarla belirlenmiş sınırların aşılması anlamındaki 'aşırılık' da ferdî engellerden birisi olarak işlenmiştir. Zira gerek Kur'ân gerekse Efendimiz aşırılık hususunda ısrarla durmuş, haddi aşanlar sık sık yerilmiştir. Aşırılık sünnetin orijinalliğini bozacağı, onu aslî hâlinin dışına çıkaracağı için yasaklanmıştır. Hz. Peygamber aşırılıklara karşı hep kendi davranışlarını yani itidalli olmanın örnekleri ile dolu olan sünnetini örnek göstermiştir.

Kur'ân'ın övdüğü beşerî eylemlerin başında gelen insanın düşünme melekesi, kişinin aklını nassların önüne geçirmesiyle sünneti yaşamaya mâni olan bir başka engele dönüşmüş ve 'soyut/mücerred akıl' konusuna da ferdî engel-

lerden biri olarak çalışmada yer verilmiştir. Aklın, nakil karşısındaki konumu ve aklın ortaya koyduğu bilginin değeri ümmeti zayıflatıp parçalayan düşünce problemlerinin başında gelir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahâbe döneminde *nass* ve *akıl* birbiriyle çatışan, farklı iki kavram değildi. Batı'dan yapılan tercümelelerin etkisiyle rasyonalizm akımı İslâm düşünürleri arasında kendine yer bulmasının ardından zamanla dinin etki alanlarındaki her şeyin rasyonel ölçülerle değerlendirilmesinin zaruretine inanılmaya başlanmıştır. Bu gelişme neticesinde akılcılık büyük bir tepki ile karşılanmış, aklın sınırsız hakemliğine karşı çıkmış; buna karşı, aklın idrâk konusundaki sınırlılığı, dış tesirlere açıklığı ve geleceği keşfetmekten yoksunluğu dile getirilerek akıl üstü ve aşkın olan vahyin desteğine duyulan ihtiyaca vurgu yapılmıştır. Öte yandan, dinî konularda aklın görevi ve nasıl kullanılması gerektiği ayrıntılı bir şekilde işlenmiş, akli, nassın önüne geçirmenin zararlarına örnekleriyle değinilmiş, naklin açıklanması ve anlaşılması için aklın tefekkürüne ihtiyaç duyulduğuna da işaret edilmiştir.

Eserde, sünnete uymanın ferdi engellerinin sonuncusu olarak ise 'bâtıl re'y/zorlama kıyas' konusu üzerinde durulmuştur. Kısaca, re'y-eser çatışmasına da değinilen bu kısımda bir asla dayanmayan, mücerred re'y'in bazı şeylerin helâl veya haram kılınmasıyla neticeleneceği gerekçesiyle yasaklandığı dile getirilmiştir. Bunun yasaklanması ise İslâm dininin özelliklerinden biri olan 'bir şey yasaklandığı zaman onun havâlisinde olan şeylerin de (ona götürücü şeylerin de) yasaklanması' prensibi ile ilişkilendirilmiş, mücerred re'y'in, yol açacağı zararları önlemek amacıyla yasaklandığı dile getirilmiştir. Bundan sadece, dinî bir asla dayanarak değerlendirme yapmak müstesna tutulmuş ve re'yini kullanıp ictihad etme yetkisinin kimlere ait olacağı da açıklanmıştır.

Eserin ikinci kısmını oluşturan *sosyal engellerde* ilk olarak 'örf ve âdetler' konusunu işleyen yazar, her toplumda mevcut sosyal kurallar ve değerler olmaları itibariyle örf ve âdetleri, 'insanların genel olarak iyi bulup tekrar edegeldikleri ve benimseyerek ortaklaşa uydukları iş ve sözler' şeklinde tanımlamıştır (s. 108). Örf, âdet, gelenek, görenek, halk inançları gibi çeşitli isimlerle ifade edilen bu inanç ve uygulamaların, temelinde belli inanç kırıntılarının varlığından hareketle, dinle karışarak sünnet gibi toplum hayatını yönlendirmelerinden dolayı sünnete uymaya engel teşkil ettiklerine değinilmiştir. İslâm'ın toplumlardaki mevcut âdetler karşısında onları tümüyle reddedip kökten değiştirme şeklinde değil, ıslahı esas alan bir tavrının varlığına değinen yazar İslâmî literatürde konunun ma'ruf ve münker kavramlarıyla karşılandığına işaret etmiştir.

Kimlik ve âdiyet kazandırması itibariyle dinî mensubiyetin önemini vurgulandığı 'yabancılar/gayr-i müslimlere benzeme' arzusu da sosyal engellerin ikincisi olarak çalışmada üzerinde durulan hususlardandır. Müslüman toplumların kimliğinin teşekkülünde dinî unsurların ve özellikle Hz. Peygamber'in

İslâm'ı yaşayış tarzının tayin ediciliği, önemine binaen bir kez daha vurgulanmış; yabancılar benzemekle mevcut kimliğe uyan ya da uymayan yeni değerler edinileceği için bundan en çok yine sünnetin zarar göreceği dile getirilmiştir. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in büyük bir özenle, içinde yaşadığı topluma yaşantısı ve söylemleri ile vahyin temel ilkeleri doğrultusunda bir kimlik kazandırmaya çalışmasına atıfta bulunulmuş, sünnete uyma konusundaki nasslar başkalarına benzemeyi ve onları taklit etmeyi önleyici tedbirler olarak değerlendirilmiştir.

Sünneti yaşamaya engel teşkil eden *sosyal engellerden* bir diğeri de 'fırkalara ayrılmak' olarak tespit edilmiştir. Hevânın ve re'yle hareket etme arzusunun bir neticesi olan 'fırkalara ayrılmak' beraberinde parçalanmayı ve güçsüzleşmeyi getireceği için sünnette mevcut ümmet ve cemaat telâkkisine terstir. Zira, sıkı bir ümmet ve cemaat şuuru tesis eden İslâm'ın bu esprisinin yok olması ile huzur ve sükûnetin yerini güvensizlik ve saldırının alması kaçınılmazdır. Fırkalaşmak taasubu beraberinde getirecek ve her fırka kendi hakikatlerini bilinçsizce savunacak dolayısıyla fırka sayısınca din yorumu ortaya çıkacaktır. Kitâb ve Sünnet etrafında kenetlenip, bâtıla karşı ortak mücadeleyi esas alan İslâm dini, Müslümanların her türlü tefrikadan uzak durmak suretiyle sünnet esaslı birlikteliği sürekli korumalarını emretmiştir.

Çalışmada, daha önce geniş biçimde açıklığa kavuşturulan ferdi ve sosyal engellerin tamamını kapsamaya yönüyle 'bid'at' konusu en sona bırakılmış ve sosyal engellerin dördüncüsü olarak işlenmiştir. Bid'at konusundaki en temel tartışma bid'atın tanımı ve nelerin bid'at olup olmadığı hususudur. "Dinde aslı bulunmadığı hâlde ihdâs edilen, uydurulan şey" (s. 147) olarak tanımlanan bid'ate, 'dinî meselelerde olması gerektiği' kaydı getirilmiştir. İnançta, amelde ve dinî neşve taşıyan günlük işlerde nelerin bid'at olup olmadığına örnekleriyle değinilmiş, âlimlerin bu konudaki görüşlerine de işaret edilmiştir. Selefin bazı bid'atleri müstahsen bulmaları ise bid'ati lügat manasında kullandıkları şeklinde açıklanmış ve müstahsen diye nitelenen bid'atların sünnetteki asıllarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Dinî meselelerde değişiklik, ilâve ve noksanlaştırma yapması yönüyle bid'atın bir nevi teşri' mânâsı taşıdığı, bunun ise risâletin kemâlinde noksanlık mânâsına geleceği vurgulanmıştır. Bu yönüyle sünnetin zıddı olarak nitelenen bid'atın kökeninde ise -eserin birinci kısmında geniş bir şekilde ele alınan- hevâ, re'y ve aşırılık olduğuna işaret edilmiştir. Fırkalara ayrılmaya ve kimlik kaybına yol açacağına da temas edilerek bid'atın ortaya çıkarabileceği zararlar belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca, bid'atçının özelliklerine ve bid'at konusunda yapılan taksimlerin değerine değinilmiş, meşru olmayan fiillerin meşru kabul edilmesi ile bid'atın yükümlülükleri arttırması yönüne işaret edilmiş ve ilâhi dinlerin tatbik edilemez ve yaşanılmaz hâle gelmesindeki en önemli nedenin bid'at olduğu tespiti ile araştırma sona ermiştir.

Sünnete uygun dindar bir hayat yaşamak isteyen insanların, önlerinde çeşitli şekillerde beliren engelleri göstermeyi amaçlayan Sayın Uraler, sünnetin ne olduğu veya özellikleri konusundaki tartışmalara fazla girmeksizin konuyu ele almış, tespit ettiği engellerin kavramsal çerçevesini özellikle Kur'ân'dan ve hadislerden belirlemeyi önclemiştir. Kur'ân'dan ve hadislerden yapılan istifadelerin çokluğu ile dikkat çeken çalışmada ayrıca Şâtibi'nin *Kitâbü'l-i'tisâm*'ından ve İsmail Lütfi Çakan'ın Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahih*'inin "Kitâbü'l-i'tisâm"ı üzerine yapmış olduğu *Buhârî'nin 'Kitap ve Sünnete Bağlılık' Bölümü Çerçevesinde Müslüman Kimliği* (İstanbul 2003) adlı çalışmasından önemli ölçüde istifade edilmiştir. Sünnet çerçevesinin ihmal ve terk edilmesi sonucunda toplumumuzda ortaya çıkan tabloyu hadisçi gözüyle okuyan *Sünnete Uymanın Engelleri* sünnete dair yapılan akademik araştırmalar arasındaki müstesna yerini almıştır.

Arafat AYDIN

MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, İSTANBUL